

**საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება, როგორც სა-
კონსტიტუციო კონტროლის სახე და მისი თანამე-
დროვე მოდელები: ბრძოლა უპირატესობისთვის**

შესავალი

სტატიის მიზანია, მიმოიხილოს საკონსტიტუციო მართლ-
მსაჯულების, როგორც საკონსტიტუციო კონტროლის ერთ-
ერთი სახის ძირითადად გავრცელებული მოდელები, მათი
დადებითი და უარყოფითი მხარეები და მოახდინოს შედარე-
ბითი ანალიზი.

სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი გულისხმობს
ქვეყანაში კანონის უზენაესობის დამყარებას, ადამიანის უფ-
ლებათა და თავისუფლებათა დაცვას, ხელისუფლების დანა-
ნილებას და სამართლებრივი გზით სახელმწიფოში კონსტი-
ტუციური რეჟიმის დამკვიდრებას. ყოველივე ეს კი განმ-
ტკიცებულია კონსტიტუციაში.

კონსტიტუცია უმაღლესი იურიდიული ძალის მქონე სა-
მართლებრივი აქტია, ქვეყნის ძირითადი კანონი, რომლისგა-
ნაც გამომდინარეობს სხვა ყველა კანონი და რომელსაც უნდა
შეესაბამებოდეს ყველა მათგანი. თუმცა ხშირია შემთხვევები,
როდესაც ეს პრინციპი ირღვევა და ესა თუ ის კანონი ცდება
კონსტიტუციურ ჩარჩოებს, მეტიც, ეწინააღმდეგება მას.
სწორედ ამიტომ, აუცილებელი ხდება კონსტიტუციის სამარ-
თლებრივი დაცვა, იგივე სამართლებრივი და დემოკრატიული
სახელმწიფოს პრინციპის დასაცავად. ამ მიზნის მისაღწევად
კი კონსტიტუციის დაცვის კარგი მექანიზმის არსებობაა აუ-
ცილებელი.

კონსტიტუციის დაცვა ევალება ყველას, რიგითი მოქალა-
ქით დაწყებული, უმაღლესი თანამდებობის პირებითა თუ
ხელისუფლების სამივე შტოს ორგანოებით დამთავრებული.
კონსტიტუციური კანონიერება კონსტიტუციონალიზმის რეა-

* სამართლის მაგისტრი, დოქტორანტი, თსუ, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული
ლექტორი, საქართველოს ახალგაზრდა მეცნიერთა საზოგადოების
ვიცე-პრეზიდენტი.

ლურად მოქმედი სისტემაა, რომელიც უზრუნველყოფს კონსტიტუციის სრულ მოქმედებას¹.

კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვის აუცილებლობაზე ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის დასაწყისში გამოთქვამდა მოსაზრებას კელზენი. იგი მიიჩნევდა, რომ კონსტიტუციის, როგორც სახელმწიფოს უმთავრესი და ძირითადი კანონის, რომლის შინაარსიდანაც გამომდინარეობს ყველა სხვა კანონი, სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია კონტროლის განსაკუთრებული სისტემის, დაცვის კონკრეტული გარანტიების არსებობა².

კონსტიტუცია შესაძლოა დაირღვეს, როგორც მასზე უშუალო ზემოქმედების გზით, ისე საკანონმდებლო პროცესში ნებისთ თუ უნებლიედ დაშვებული შეცდომებით. ეს საკითხი განსაკუთრებით მწვავედ დგას განვითარებად დემოკრატიებში, სადაც ჯერ კიდევ დიდია პოლიტიკის ზეგავლენა სამართალზე და სადაც სამართლებრივი სახელმწიფოს არსებობის გამოცდილება ნაკლებია. თუმცა, ზოგადადაც, კონსტიტუციის დაცვა აქტუალურია ნებისმიერ სახელმწიფოში, რადგან სწორედ ისაა სახელმწიფოებრიობის საყრდენი.

კონსტიტუციონალიზმში დამკვირდებულია კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვის საშუალებათა სისტემა, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუტს წარმოადგენს საკონსტიტუციო იუსტიცია (კონტროლი).³ საკონსტიტუციო კონტროლი არის კონსტიტუციის უზენაესობის უზრუნველყოფისა და დაცვის სპეციფიკური ინსტიტუტი. სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლი ნიშნავს კონსტიტუციის, როგორც უმაღლესი იურიდიული ძალის მქონე ნორმატიული აქტის, დაცვის სპეციალიზებულ მექანიზმს.⁴ მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოში კონსტიტუციის დაცვის სხვადასხვა მექანიზმია გავრცელებული, ყველაზე ეფექტურად კონსტიტუ-

¹ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 18.

² კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 13, იხ. ციტირება: Kelsen H., La garantie juridictionnelle de la Constitution, Revue du droit public et de la science politique en France, P., 1928, №2, p.198.

³ კვერენჩილაძე გ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და საკონსტიტუციო იუსტიციის მოდელები (ზოგიერთი თეორიული საკითხი), ხელნაწერზე უფლებით.

⁴ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 20.

ციის დაცვის საკითში მიჩნეულია სწორედ საკონსტიტუციო კონტროლი.

საკონსტიტუციო კონტროლი გულისხმობს კანონებისა და მნიშვნელოვანი კანონქვემდებარე აქტების შემონეშებას კონსტიტუციასთან შესაბამისობის მხრივ. ხაზგასასმელია, რომ მხოლოდ კანონებსა და კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებზეა საუბარი. რაც შეეხება კანონქვემდებარე მმართველობითი ხასიათის (ადმინისტრაციული) ნორმატიულ აქტებზე კონტროლს, მათი კანონიერების შემონეშება ადმინისტრაციული იურისდიქციის ფარგლებში ხდება.⁵ იმ კანონებსა და კანონქვემდებარე აქტებს, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან კონსტიტუციას, არ გააჩნიათ იურიდიულ ძალა. შესაბამისად, ისინი ცხადდება არაკონსტიტუციურად.

მნიშვნელოვანია მოკლედ აღვნიშნოთ, რომ ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით, ჩვენს შემთხვევაში უფრო სწორია გამოვიყენოთ ტერმინი „საკონსტიტუციო კონტროლი“ და არა „კონსტიტუციური კონტროლი“, რადგან ეს უკანასკნელი უფრო ფართო ცნებაა და იგი კონსტიტუციით დადგენილ ყველა სახის კონტროლს მოიცავს, მათ შორის საკონსტიტუციო კონტროლსაც. ეს უკანასკნელი კი, ზოგადად რომ ვთქვათ, ნორმატიულ აქტთა კონსტიტუციურობაზე კონტროლსა და მის განმარტაციულ ელემენტებს მოიცავს.⁶

სტატიაში შევეხებით საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებას, როგორც საკონსტიტუციო კონტროლის ერთ ერთ სახეს და მიმოვიხილავთ მის მოდელებს. ასევე, შევეცდებით დავახასიათოთ თითოეული მათგანი და შედარებითი ანალიზის საფუძველზე გავაკეთოთ დასკვნა რომელიმე მათგანის უპირატესობაზე.

1. მცირე ისტორიული ექსკურსი

საკონსტიტუციო კონტროლის პირველი პრეცედენტი ფედერალურ სახელმწიფოში - აშშ-ში შეიქმნა.⁷ მე-18 საუკუნის

⁵ Конституционное Право Зарубежных Стран, Ред. Баглай М.В., Москва, 2004, 347.

⁶ კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 17.

⁷ იქვე, 27; იხ., Troper M., Marshall, Kelsen, Barak and the Constitutionalist Fallacy, Oxford University Press and New York University School of Law 2005, I-CON, Volum 3, Number 1, 2005, 24.

80-90-იან წლებში აშშ-ს ცალკეულ შტატში უკვე დანერგილი იყო პრაქტიკა, რომლის მიხედვით, დამოუკიდებელი სასამართლოები ამონებდნენ შტატების კანონების კონსტიტუციასთან შესაბამისობას და იღებდნენ შესაბამის გადაწყვეტილებას.⁸ ფედერალურ მონყობას უკავშირდება საკონსტიტუციო კონტროლის დაფუძნება შვეიცარიაში.⁹ აღსანიშნავია ისიც, რომ ყოფილი სოციალისტური სახელმწიფოებიდან საკონსტიტუციო კონტროლი პირველად ფედერაციულ სახელმწიფოებში წარმოიშვა¹⁰.

საკონსტიტუციო კონტროლს, რაოდენ გასაკვირიც უნდა იყოს, გაცილებით დიდი ისტორია აქვს ამერიკის შეერთებული შტატების ფარგლებს გარეთ. საერთო იურისდიქციის სასამართლოების მიერ საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებას დიდი ისტორიული წარსული აქვს ჯერ კიდევ რომის იმპერიასა და ძველ საბერძნეთში.¹¹ თუმცა საკონსტიტუციო კონტროლს, როგორც სახელმწიფო საქმიანობის დამოუკიდებელ მიმართულებას, ამ ფორმით შუასაუკუნეებში, დიდ ბრიტანეთში ვხვდებით, მე-17 საუკუნეში საიდუმლო საბჭო უფლებამოსილი იყო, გაებათილებინა და იურიდიული ძალის არმქონედ გამოეცხადებინა გაერთიანებული სამეფოს კოლონიების საკანონმდებლო ორგანოების - ლეგისლატურების მიერ გამოცემული კანონები, თუ ისინი ეწინააღმდეგებოდა ინგლისის პარლამენტის კანონებს ან საერთო სამართალს.¹² საგრძნობი ძვრები შეიმჩნეოდა საფრანგეთშიც, სადაც საკონსტიტუციო კონტროლის განვითარებას საფუძველი ჩაუყარეს საფრანგეთის და მისმა წინამორბედმა რევოლუციონერებმა¹³.

მოგვიანებით, უკვე ოფიციალურად, აშშ-ის კონსტიტუციამ მხოლოდ ზოგადად დაადგინა სასამართლოების უფლება საკონსტიტუციო კონტროლზე, როდესაც კანონებთან დაკავშირებით სასამართლოს სააპელაციო იურისდიქცია გაითვალისწინა. თუმცა შემდგომ იგი სასამართლო პრეცედენტებისა და კონსტიტუციური განმარტებების სახით ჩამოყალიბ-

⁸კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 54.

⁹ იქვე, 27.

¹⁰ იქვე.

¹¹კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, იქვე, 53.

¹²მელქაძე ო., დვალი ბ., სასამართლო ხელისუფლება საზღვარგარეთის ქვეყნებში. თბილისი, 2000, 241-242.

¹³ იქვე, 241.

და.¹⁴ პირველად ასეთი პრეცედენტი მოხდა 1803 წელს ცნობილ საქმეზე - „მერბერი მედისონის წინააღმდეგ“. საქმე ეხებოდა კონგრესის მიერ მიღებული კანონის კონსტიტუციასთან წინააღმდეგობას. დაისვა საკითხი, თუ რომელ მათგანს უნდა მიჩნეობოდა უპირატესობა. უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ კონსტიტუცია არის „ქვეყნის ძირითადი და უზენაესი კანონი“ და რომ „საკანონმდებლო ხელისუფლების ნებისმიერი აქტი, რომელიც ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, მოკლებულია იურიდიულ ძალას“¹⁵. ამგვარად, აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარემ, ჯონ მარშალმა ფედერალური და შტატების კანონმდებლობისა და ადმინისტრაციის მოქმედების საკონსტიტუციო კონტროლის უფლება ფაქტობრივად ყოველგვარი წინააღმდეგობის გარეშე დაამკვიდრა, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლოს ასეთ უფლებამოსილებაზე კონსტიტუციაში არაფერი იყო ნათქვამი¹⁶.

ამ დროს კი ოკეანის მეორე მხარეს, კონტინენტურ ევროპაში ვითარება სხვაგვარი გახლდათ. როდესაც საკონსტიტუციო კონტროლის ამერიკულმა იდეამ ევროპამდე მიაღწია (თუმცა „მერბერი მედისონის“ საქმის შემდეგ მთელი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში აშშ-ის უზენაეს სასამართლოს ფედერალური კანონი არაკონსტიტუციურად და ძალადაკარგულად არ გამოუცხადებია¹⁷), ევროპელმა რეფორმატორებმა დაიწყეს ფიქრი საკონსტიტუციო კონტროლის ევროპული ნაირსახეობის შექმნაზე. პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლის იდეა აქტიურად განვითარდა ევროპაში სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოების სახით, რომელთა კომპეტენციასაც, უპირველეს ყოვლისა, საკანონმდებლო აქტების კონსტიტუციურობაზე კონტროლი შეადგენდა¹⁸.

ევროპაში საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტი ერთბაშად არ გავრცელებულა. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ეს პროცესი უფრო მეტად მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ

¹⁴ იქვე 242.

¹⁵ იქვე.

¹⁶ შვარცი ჰ., კონსტიტუციური მართლმსაჯულების დამკვიდრება პოსტკომუნისტურ ევროპაში, ქ. ალექსიძის თარგმანი, პატრიცია მ. ვალდის წინასიტყვაობითა და კ. კუზლაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2003, 52.

¹⁷ იქვე.

¹⁸ მელქაძე ო., დვალი ბ., სასამართლო ხელისუფლება საზღვარგარეთის ქვეყნებში. თბილისი, 2000, 244.

დაინყო (საბერძნეთში, ჩეხეთსა და სლოვაკეთში), თუმცა ომამდელი პერიოდიც საკმაოდ აქტიური გახლდათ ამ მხრივ (ესპანეთი, ავსტრია, ჩეხოსლოვაკია). მოგვიანებით ცენტრალურ ევროპაშიც (იტალია, გერმანია) დამკვიდრდა საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმები.

როგორც პრაქტიკამ აჩვენა, სოციალისტურ ქვეყნებს არ შეეძლოთ არ განეცადათ მსოფლიო გამოცდილების ზეგავლენა. რა თქმა უნდა, სწორედ ამ გამოცდილების წყალობით სოციალისტურ სახელმწიფოთა რიგებში გაჩნდა პირველი მცდელობები, შეექმნათ სპეციალური სტრუქტურული ქვედანაყოფები სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლეს წარმომადგენლობით ორგანოებსა თუ სპეციალიზებულ ორგანოებში, რომლებიც გარკვეულ საზღვრებში ახორციელებდნენ საკონსტიტუციო კონტროლს. მაგრამ ამ შემთხვევებშიც აქტების კონსტიტუციურობის ან არაკონსტიტუციურობის საკითხზე ბოლო სიტყვა არ მათ, არამედ სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოებს ეკუთვნოდათ.¹⁹ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებში რეალობად იქცა საკონსტიტუციო კონტროლის ინსტიტუტის არსებობა, რაც უფრო ხშირად საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ფორმით სპეციალიზებული სასამართლოების - საკონსტიტუციო სასამართლოების შექმნის საფუძველზე ხორციელდებოდა.²⁰

საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებით ხდება არა მხოლოდ ძირითადი კანონის ნორმების დაცვა, არამედ ამ ნორმათა სრულყოფაც და ისინი, ვითარების შესაბამისად, ახლებურ ინტერპრეტაციას იძენენ.²¹ ამის ნათელი მაგალითია აშშ-ის კონსტიტუცია, რომელმაც მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, განსაკუთრებით, 1803 წლისათვის, როდესაც უზენაესმა სასამართლომ თავისი განმარტებებით პრაქტიკულად ახალი, „ცოცხალი კონსტიტუცია“ შექმნა.

შეჯამების სახით, შეგიძლება ითქვას, რომ საკონსტიტუციო კონტროლის ისტორიულმა განვითარებამ აშშ-სა და ევროპაში მისი ჩამოყალიბების გზით საბოლოოდ გამოკვეთა ორი ძირითადი სახე, რომელიც დღეს არის გავრცელებული მსოფლიოში. ნიშანდობლივია, რომ იურიდიულ ლიტერატურ-

¹⁹ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 28.

²⁰ იქვე, 30.

²¹ იქვე, 246.

რაში მე-20 საუკუნე საკონსტიტუციო კონტროლის ეპოქად არის მიჩნეული.²²

2. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება, როგორც საკონსტიტუციო კონტროლის ერთ ერთი სახე

სამართლებრივი სახელმწიფოს ორგანიზაციისა და ფუნქციონირების ერთ-ერთ პრინციპს წარმოადგენს კონსტიტუციის უზენაესობა ნორმატიული აქტების იერარქიაში, მისი პირდაპირი, უშუალო მოქმედება.²³ ძირითადი კანონის დაცვის აუცილებლობას, მისი იურიდიული უზენაესობის უზრუნველყოფის მიზნით, საფუძვლად უდევს ახალგაზრდა დემოკრატიების ჩამოყალიბების ახალი ეტაპი, რომლის პროცესში წინა პლანზე წამოინია კონსტიტუციის მომწესრიგებელმა როლმა, როგორც საზოგადოების თავისებური მაკრომოდელის და რომლის ფარგლებშიც ფუნქციონირებს მთელი სახელმწიფო აპარატი²⁴.

როგორც აღინიშნა, საკონსტიტუციო კონტროლი არის კონსტიტუციის დაცვის მექანიზმი, რომლითაც ხდება კანონმდებლობისა და სახელმწიფო ორგანოების ქმედებების შემოწმება კონსტიტუციასთან შესაბამისობის მხრივ. სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების ფეხდაფეხ, საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტთა რიცხვი თანდათან იზრდება, შესაბამისად იზრდება თავად საკონსტიტუციო კონტროლის როლიც.

ლაზარევი მიჩნევს, რომ საკონსტიტუციო კონტროლის არსი კონსტიტუციის უზენაესობისა და მისი პირდაპირი მოქმედების უზრუნველყოფა, სახელმწიფო ხელისუფლების შეზღუდვა და ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა

²² კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 15; იხ. ციტირება: Marcou J. justice constitutionnelle et politiques, presse universitaire de Grenoble, 1997, 5; Rousseau D. La justice constitutionnelle en Europe, 3rd ed., 1998, 9.

²³ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 18.

²⁴ Клишас А.А., Конституционный Контроль и Конституционное Правосудие Зарубежных Стран, Сравнительно-Правовое Исследование, Москва, 2007, 10.

დაცვაა.²⁵ საკონსტიტუციო კონტროლი არის კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანოების სპეციფიკური ფუნქცია, უზრუნველყონ ნორმატიული აქტების იერარქიაში კონსტიტუციის უზენაესობა, საზოგადოებრივი ურთიერთობების სუბიექტების საქმიანობაში მისი პირდაპირი და უშუალო მოქმედება.²⁶

საკონსტიტუციო კონტროლი, როგორც სახელმწიფო საქმიანობის დამოუკიდებელი მიმართულება, დაიწყო პარლამენტის მიერ მიღებული კანონების შემოწმებით, რის შემდეგაც, როგორც მსოფლიო პრაქტიკა მოწმობს, საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტთა რიცხვი თანდათან იზრდებოდა.²⁷

როგორც წესი, კონსტიტუციის იურიდიული უზენაესობის უზრუნველყოფის კომპეტენცია მიეკუთვნება სახელმწიფოს უმაღლეს სახელისუფლო ინსტიტუტების სპეციალიზებულ და არასპეციალიზებულ ორგანოებს. ისინი ახორციელებენ კონტროლს ან ზედამხედველობას და რომელთა მიზანია, არ დაუშვან კონსტიტუციის საწინააღმდეგო კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების მიღება. ამ პროცესში განსაკუთრებული როლი ყველაზე ხშირად სასამართლოებს უკავიათ.²⁸

საკონსტიტუციო კონტროლი ხორციელდება ძირითადად ორი სახის სუბიექტების მიერ (სპეციალიზებული და არასპეციალიზებული ორგანოები). სპეციალიზებულ ორგანოებს წარმოადგენენ ორგანოები, რომლებიც სპეციალურად ამ ფუნქციის განხორციელებისთვის არიან შექმნილნი, მათი უმთავრესი და ერთადერთი საქმიანობა სწორედ საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებაა. არასპეციალიზებული ორგანოები კი არ არიან მხოლოდ ამ უფლებით აღჭურვილნი, ანუ მათი ძირითადი საქმიანობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებით, ეს მათი ერთ-ერთი ფუნქციაა.

მეცნიერთა ნაწილი არასპეციალიზებულ ორგანოთა რიცხვს მიაკუთვნებს პარლამენტს, პრეზიდენტს, საერთო იურისდიქციის სასამართლოებს, ხოლო სპეციალიზებულ

²⁵ იქვე, 32; იხ. ციტირება: Кряжков В.А., Лазарев Л.В., Конституционная Юстиция в Российской Федерации, Москва, 1998, С.11.

²⁶ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 20.

²⁷ იქვე, 21.

²⁸ Клишас А.А., Конституционный Контроль и Конституционное Правосудие Зарубежных Стран, Сравнительно-Правовое Исследование. Москва, 2007, 11.

ორგანოებად მიიჩნევენ საკონსტიტუციო სასამართლოებს, კვაზისასამართლო ორგანოებს და ზოგიერთი სახელმწიფოს უზენაეს სასამართლოში შექმნილ სპეციალურ საკონსტიტუციო პალატებს.²⁹ თუმცა არსებობს განსხვავებული შეხედულებაც, რომლის მიხედვითაც სპეციალიზებულ ორგანოებს გამოეყოფათ ცალ ცალკე კვაზისასამართლო ორგანოები, (რომლებიც უფრო მეტად საკონსტიტუციო ზედამხედველობას ახორციელებენ) და სასამართლო ორგანოები. საბოლოოდ, სახელმწიფო ორგანოებს, რომლებიც ახორციელებენ საკონსტიტუციო კონტროლს, წარმოადგენენ: 1) სახელმწიფოს მეთაური, პარლამენტი, მთავრობა (არასპეციალიზებული ორგანოები), 2) საკონსტიტუციო კონტროლის სპეციალიზებული ორგანოები საკონსტიტუციო ზედამხედველობის სახით (კვაზისასამართლო ორგანოები) და 3) სასამართლო ორგანოები.³⁰ სწორედ ამ უკანასკნელის საქმიანობა წარმოადგენს საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებას, ანუ საკონსტიტუციო კონტროლს, რომელიც ხორციელდება მართლმსაჯულების ორგანოს - სასამართლოს მიერ.

საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება ხორციელდება, როგორც საერთო იურიდიუციის სასამართლოების (ადმინისტრაციული, არბიტრაჟისა და სხვ. ჩათვლით), ისე - საკონსტიტუციო კონტროლის სპეციალიზებული სასამართლოს - საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ.³¹ სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლი (იგივე საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება) არის სასამართლო ორგანოების მიერ კონტროლის ობიექტების შემოწმება კონსტიტუციასთან შესაბამისობის კუთხით.

საკონსტიტუციო კონტროლის კლასიფიკაცია რამდენიმე ნიშნით ხორციელდება. გამოყოფენ კონკრეტულ და აბსტრაქტულ საკონსტიტუციო კონტროლს, რომელთაგან პირველი ძირითადად საერთო სასამართლოების მიერ ხორციელდება და კონკრეტული საქმის განხილვას უკვაშირდება,³² ხოლო მეორე არ უკვაშირდება რაიმე კონკრეტულ საქმეს და იგი

²⁹ ვახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში, თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 44-46.

³⁰ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 20.

³¹ იქვე, 21.

³² Конституционное Право Зарубежных Стран, Ред. Баглай М.В., Москва, 2004, 349.

აბსტრაქტულად ხორციელდება³³. არსებობს წინასწარი (აქტის კანონიერ ძალაში შესვლამდე მისი კონსტიტუციურობის შემოწმება) და შემდგომი (კანონიერ ძალაში შესული აქტის შემოწმება) კონტროლი; აგრეთვე, შინაგანი (მიმღები ორგანოს მიერ ხორციელდება) და გარეგანი (არამიმღები ორგანოს მიერ) კონტროლი, სავალდებულო ან ფაკულტატური, საკონსულტაციო (სავალდებულო ძალა არ აქვს) და დამდგენი (ადგენს არაკონსტიტუციურობას და სავალდებულოა შესასრულებლად), ფორმალური და მატერიალური, უკუძალის მქონე (ასეთ დროს აქტი ბათილი ხდება მისი მიღების დროიდან, ძალაში შესვლის მომენტიდან) და უკუძალის არმქონე (არაკონსტიტუციურად ცნობის მომენტიდან კარგავს ძალას და არ ვრცელდება წარსულში არსებულ ურთიერთობებზე)³⁴.

როდესაც საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება ხორციელდება საერთო სასამართლოების მიერ, ეს ხდება ჩვეულებრივი პროცედურის გამოყენებით (დეცენტრალიზებული კონტროლი), ხოლო, როცა სპეციალიზებული სასამართლო - შესაბამისი სპეციალური პროცედურების საშუალებით (ცენტრალიზებული კონტროლი).³⁵

3. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების თანამედროვე მოდელები

საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების მოდელებზე საუბრისას შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის ერთგვარი „ბრძოლა უპირატესობისათვის“, ³⁶ რომელშიც ერთმნიშვნელოვანი გამარჯვებული, ალბათ არ არსებობს. ნებისმიერი სახელმწიფო თავისი ინტერესების, სამართლებრივი სისტემისა და პოლიტიკური რეჟიმის გათვალისწინებით, ირჩევს საკონსტიტუციო კონტროლის, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების მოდელს. თავისთავად ცხადია, ყველა მათგანს აქვს თავისი უპირატესობები, დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

³³ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 23.

³⁴ კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 35-45

³⁵ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 24.

³⁶ კვერენჩილაძე გ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და საკონსტიტუციო იუსტიციის მოდელები (ზოგიერთი თეორიული საკითხი), ხელნაწერზე უფლებით.

იურიდიულ დოქტრინაში გამოყოფენ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ამერიკულ, ევროპულ, შერეულ და საპარლამენტო მოდელებს.³⁷ თუმცა ეს უკანასკნელი, თავისი ხასიათიდან გამომდინარე, (ვინაიდან იგი არის ტოტალიტარული სოციალისტური სახელმწიფოების „პროდუქტი“), ძალიან იშვიათად გვხვდება და ამდენად, მას ცალკე მოდელად აღარ განიხილავენ.

რაც შეეხება შერეულ მოდელს, ეს არის „ევროპული“ და „ამერიკული“ მოდელების ერთგვარი კომბინაცია, რომელიც გულისხმობს, რომ საკონსტიტუციო კონტროლი ერთდროულად ხორციელდება, როგორც სპეციალიზებული ორგანოს, ისე საერთო იურისდიქციის სასამართლოების მიერ, მაგ., პორტუგალია³⁸. რამდენად ეფექტურია ეს მოდელი, საკამათოა, თუმცა საკონსტიტუციო კონტროლის მნიშვნელობისა და თავისებურებიდან გამომდინარე, ბევრი ქვეყანა თავისებურად ავითარებს და იყენებს საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმებს.

სასამართლო ორგანოების მიერ საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელების სფეროში ძირითადად ორ მოდელს გამოყოფენ, რომელთაც, მათი ჩამოყალიბებისა და გავრცელების გეოგრაფიული არეალიდან გამომდინარე უწოდებენ ევროპულ და ამერიკულ მოდელებს. ძირითადად ყურადღებას, სწორედ ამ ორ მოდელზე გავამახვილებთ და მიმოვიხილავთ მათ თავისებურებებს, დადებითსა და უარყოფით მხარეებს.

3.1. ამერიკული მოდელი

ამ მოდელს ამერიკული ეწოდა, რადგან იგი ჩამოყალიბდა აშშ-ში საკონსტიტუციო კონტროლის დოქტრინის ჩამოყალიბების შედეგად. ამ მოდელის მიხედვით, საკონსტიტუციო კონტროლი ხორციელდება საერთო სასამართლოების მიერ კონკრეტული საქმეების განხილვის დროს.³⁹ ამასთან, ასეთი კონტროლის უფლება შესაძლოა მინიჭებული ჰქონდეს ან

³⁷ კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 66-68.

³⁸ იქვე, 68.

³⁹ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 24.

ყველა სასამართლო ინსტანციას ან მხოლოდ უზენაეს სასამართლოს (მაგ: ავსტრალია, ინდოეთი, მალტა)⁴⁰.

საერთო იურისდიქციის ნებისმიერ სასამართლოს შეუძლია ცნოს კანონი არაკონსტიტუციურად. თუ საქმე მიდის უზენაეს სასამართლომდე და ის, ასევე, აღიარებს კანონს კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, მაშინ უზენაესი სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება უკვე სავალდებულოა ყველა სხვა სასამართლოსათვის.⁴¹ ფორმალურად, უზენაესი სასამართლოს მიერ არაკონსტიტუციურად ცნობილი კანონი აგრძელებს მოქმედებას.⁴² მართალია, ამ კანონს არცერთი სასამართლო აღარ იყენებს შემდეგ თავის საქმიანობაში, მაგრამ იმისათვის, რომ კანონმა ოფიციალურად შეწყვიტოს მოქმედება, იგი უნდა გააუქმოს პარლამენტმა.

ამერიკული მოდელის პირობებში საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება არ არის განცალკევებული საერთო სამართალწარმოებისგან და იგი ფაქტობრივად საერთო სასამართლოთა მთელ აპარატს მოიცავს. ნებისმიერი საქმე, მისი სახეობის მიუხედავად, იხილება ერთსა და იმავე სასამართლოში ერთი და იმავე პროცედურების გამოყენებით. გარდა ამ მახასიათებლებისა, საკონსტიტუციო კონტროლის ამერიკული მოდელი ხასიათდება ოთხი ძირითადი ნიშნით:⁴³

ა) საკონსტიტუციო კონტროლი ატარებს უნივერსალურ ხასიათს. იგი ვრცელდება არა მხოლოდ კანონებზე, არამედ ყველა ნორმატიულ აქტზე;

ბ) საკონსტიტუციო კონტროლი არასისტემატიზებულ ხასიათის ატარებს. იგი ხორციელდება დროგამოშვებით, აქვს კონკრეტული ხასიათი და შესაძლებელია განხორციელდეს ნებისმიერი დონის საერთო სასამართლოს მიერ ნებისმიერი საქმის განხილვისას, რომელიც ეხება მოქალაქეთა კანონიერ ინტერესებს;

გ) საკონსტიტუციო კონტროლი ატარებს კაზუალურ ხასიათს. მისი განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ კონკრეტული საქმის განხილვის პროცესში, როდესაც ერთ-ერთი

⁴⁰ Конституционное Право Зарубежных Стран, Ред. Баглай М.В., Москва, 2004, 348.

⁴¹ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 24.

⁴² იქვე.

⁴³ კვერენჩილაძე გ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და საკონსტიტუციო იუსტიციის მოდელები (ზოგიერთი თეორიული საკითხი), ხელნაწერზე უფლებით.

მხარე მიიჩნევს, რომ მეორე მხარის მოთხოვნა ეფუძნება კონსტიტუციასთან შეუსაბამო ნორმას;

დ) საკონსტიტუციო კონტროლი ატარებს შედარებით ხასიათს. სასამართლოს გადაწყვეტილება სავალდებულოა მხოლოდ მოდავე მხარეებისათვის, არ ვრცელდება სხვა სუბიექტებზე და არ შეიძლება მისი შემდგომი გამოყენება ანალოგიური საქმეების განხილვისას.⁴⁴

აღსანიშნავია, რომ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ამერიკულ მოდელს ანგლო-საქსურ მოდელსაც უწოდებენ.⁴⁵

საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებისათვის რიგი სახელმწიფოების უზენაეს სასამართლოებში იქმნება სპეციალური საკონსტიტუციო კოლეგიები, პალატები⁴⁶ (ესტონეთი, კოსტა რიკა და სხვ).

3.2. ევროპული მოდელი

ამერიკული მოდელის პარალელურად ევროპაშიც ვითარდებოდა საკონსტიტუციო კონტროლის მექანიზმები და შეიქმნა თავისებური, ამერიკულისგან განსხვავებული მოდელი. მის თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ საკონსტიტუციო კონტროლის ობიექტებს ამოწმებენ სპეციალური საკონსტიტუციო სასამართლოები. მათ აქვთ სპეციალური საკონსტიტუციო იურისდიქცია, რომელსაც ისინი დამოუკიდებელი - საკონსტიტუციო სამართალწარმოების გზით ახორციელებენ. სასამართლო საკონსტიტუციო იურისდიქცია და შესაბამისი საკონსტიტუციო სამართალწარმოება ერთად შეადგენენ საკონსტიტუციო იუსტიციას, ე.ი. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებას.⁴⁷ საკონსტიტუციო სასამართლოების გარდა, არსებობს სპეციალიზებული ორგანოები, რომლებსაც ქმნიან მხოლოდ საკონსტიტუციო კონტროლის განსახორციელებლად, ე.წ. კვაზისასამართლო ორგანოები, როგორებიცაა: საკონსტიტუციო საბჭო, საკონსტიტუციო კომიტეტი ან საკონსტიტუციო-რელიგიური საბჭო⁴⁸.

⁴⁴ იქვე.

⁴⁵ კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 66

⁴⁶ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие. Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 24.

⁴⁷ იქვე.

⁴⁸ კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 67.

ევროპული მოდელის თავისებურებას წარმოადგენს საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოების ავტონომია საერთო მართლმსაჯულების სისტემისაგან და სპეციალიზებული ორგანოების საფუძვლიანობა, რომლებიც მონოდებულნი არიან, აკონტროლონ ნორმატიული აქტების მთელი სისტემის კონსტიტუციურობა. ასეთი სისტემის ქმედითობის გარანტიები გამომდინარეობს შესაძლებლობიდან, შეუფერხებლად გააუქმოს კონსტიტუციის შეუსაბამო აქტები. ევროპული მოდელის შემთხვევაში საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ორგანოების მიერ კანონის არაკონსტიტუციურად ცნობა ნიშნავს ამ კანონის მოქმედების შეწყვეტას, ე.ი. მის გაუქმებას. პარლამენტის დამატებითი გადაწყვეტილება არაკონსტიტუციური კანონის მოქმედებასთან დაკავშირებით საჭირო აღარ არის.⁴⁹

საერთო სასამართლოებისგან განსხვავებით, საკონსტიტუციო სასამართლო არ უდგას სათავეში სასამართლოების ინსტანციურ სისტემას. ძირითად შემთხვევებში, ის ერთადერთია ქვეყანაში; იმ ფედერაციულ სახელმწიფოებში, სადაც ფედერაციულ სუბიექტებს აქვთ თავისი საკონსტიტუციო სასამართლოები, ეს სასამართლოები დამოუკიდებლები არიან, თუმცა მათი კომპეტენცია შეზღუდულია.⁵⁰

საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ევროპულ მოდელს მე-19 საუკუნეში ჩაეყარა საფუძველი. 1849 წელს გერმანიის ლიბერალმა რეფორმატორებმა ფრანკფურტის ასამბლეაზე წარმოადგინეს კონსტიტუცია, რომელიც შეიცავდა არა მართო უფლებათა ბილს, არამედ ითვალისწინებდა სპეციალური სასამართლოს შექმნას, რომელსაც ფედერალური და ლანდების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საკონსტიტუციო კონტროლის ექსკლუზიური უფლებამოსილება ექნებოდათ. მეტიც, წარდგენილი პროექტი კერძო პირებსაც ანიჭებდა უფლებას, გაესაჩივრებინათ ხელისუფლების წარმომადგენელთა არაკონსტიტუციური ან უსამართლო ქმედებები. თუმცა ეს ნორმა გაცილებით გვიან, ერთი საუკუნის შემდეგ ამოქმედდა.⁵¹

⁴⁹ Витрук Н.В., Конституционное Правосудие, Судебное Конституционное Право и Процесс, Москва, 1998, 24.

⁵⁰ Конституционное Право Зарубежных Стран, Ред. Баглай М.В., Москва, 2004, 349.

⁵¹ შვარცი ჰ., კონსტიტუციური მართლმსაჯულების დამკვიდრება პოსტკომუნისტურ ევროპაში, ქ. ალექსიძის თარგმანი, პატრიცია მ. ვალდის წინასიტყვაობითა და კ. კუბლაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2003, 52; გერმანიის 1949 წლის კონსტიტუციის განხილვა

კელზენის მოსაზრებით (რომლის იდეები საკონსტიტუციო კონტროლის ევროპული მოდელის აღმოცენების საფუძვლად არის მიჩნეული), საკონსტიტუციო სამართალწარმოება, თავისი ფუნქციების სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, არ განეკუთვნება ხელისუფლების არცერთ შტოს, ის უზრუნველყოფს ხელისუფლების შტოებს შორის ნონასწორობას, თითოეულის მიერ კონსტიტუციისა და სამართლის პრინციპების უპირობო შესრულებას.⁵²

ევროპული მოდელი არ არის კონკრეტულ კაზუსზე დამოკიდებული და იგი შესაძლოა აბსტრაქტულ ხასიათს ატარებდეს. ის არის სავალდებულო და დამდგენი ხასიათის, შესასრულებლად სავალდებულო და ვრცელდება ყველაზე.

ძნელია იმის თქმა, თუ რომელი მოდელი არის უპირატესი - ამერიკული თუ ევროპული, რადგან ორივე მათგანს განვითარების ხანგრძლივი და საინტერესო ისტორია გააჩნია და ყველა სახელმწიფო თავისი ინტერესების შესაბამისად, ირჩევს სასურველს, თუმცა დადებითი და უარყოფითი მხარეების გამოკვეთა და მათი შედარებითი ანალიზის გაკეთება ნამდვილად შეიძლება.

3.3. შედარებითი ანალიზი: დადებითი და უარყოფითი მხარეები

ორივე - ამერიკულ და ევროპულ მოდელს გააჩნია თავისი უპირატესობები და ხარვეზები, მაგრამ სამართალი არ არის ზუსტი მეცნიერება და აბსოლუტური სამართლიანობისა და იდეალურის მიღწევა შეუძლებელია, თუმცა ყველაფერი შედარებითია და მაინც შეიძლება უპირატესობების გამოყოფა რომელიმე მათგანის სასარგებლოდ.

ამერიკული მოდელის დადებით მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს დასმულ საკითხთან დაკავშირებით სამართლიანობის შეუფერხებელი, სწრაფი აღდგენის შესაძლებლობა. უარყოფითი კი ის არის, რომ იგივე საკითხი პრაქტიკაში შესაძლოა ხელმეორედ დადგეს და სასამართლოს იმავე საკითხზე

ეყრდნობა ჰელმუტ შტიანბერგერს. *Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development in Constitutionalism and Rights*, 199 (Louis Henkin & Albert J. Rosenthal eds., Columbia Univ., Press., 1990).

⁵² კვერენჩილაძე გ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და საკონსტიტუციო იუსტიციის მოდელები (ზოგიერთი თეორიული საკითხი), ხელნაწერზე უფლებით.

თავიდან მოუწევს გადაწყვეტილების მიღება, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, ამ მოდელის პირობებში გადაწყვეტილება კონკრეტულია და მხოლოდ მხარეებზე ვრცელდება. შესაძლოა, ეს გადაწყვეტილება პრეცედენტის საფუძველზე იქნას მიღებული, მაგრამ არ გამოირიცხება ახალი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა, რაც, თავის მხრივ, ისევ არ ატარებს ზოგადსავალდებულო ხასიათს და შემოიფარგლება პირთა კონკრეტული წრით. თავის მხრივ, ამან შესაძლოა გამოიწვიოს გადაწყვეტილების სუბიექტური ხასიათი, რაც საფრთხეს შეუქმნის მიუკერძოებლობისა და დემოკრატიის პრინციპებს.

ყურადღებას გავამახვილებთ ევროპული მოდელის რამდენიმე უპირატესობაზე ამერიკულ მოდელთან მიმართებით:

1. სამართლებრივ სახელმწიფოში გარანტირებული უნდა იყოს ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფა. ამ პროცესის ეფექტურობა მალღდება, თუ საერთო სასამართლოებთან ერთად უფლებებსა და თავისუფლებებს უზრუნველყოფს სპეციალიზებული ორგანო - საკონსტიტუციო სასამართლო. ამერიკულ მოდელში კი კონსტიტუციური უფლებების დაცვის ერთადერთ საშუალებას მხოლოდ საერთო სასამართლოების იურისდიქციაში აპელაციები წარმოადგენს.⁵³

2. ამერიკული მოდელის პირობებში ნორმის კონსტიტუციურობის შემოწმების საკითხი დგება მხოლოდ კონკრეტული დავის განხილვისას, როცა ევროპულ მოდელში სუბიექტებმა საკონსტიტუციო სასამართლოს შეიძლება მიმართონ კონკრეტული დავის გარეშე.

3. საკონსტიტუციო კონტროლი, ევროპული მოდელის მიხედვით, ვრცელდება არა მხოლოდ კანონებზე, არამედ ყველა ნორმატიულ აქტზე, ხელისუფლების განხორციელების ნებისმიერ ეტაპზე.⁵⁴

4. ამერიკული მოდელის შემთხვევაში კონსტიტუციურობაზე დავის უფლება აქვთ მხოლოდ ფიზიკურ პირებს, ევროპულში კი - იურიდიულ პირებსაც.⁵⁵

5. პროცესის ეკონომიურობის მხრივ, საერთო სასამართლოებში კონკრეტულ საქმეთა განხილვა შესაძლოა დიდ დროსთან იყოს დაკავშირებული, რადგან საერთო სასამართლოები სხვა კატეგორიის დავებსაც განიხილავენ; საკონს-

⁵³ იქვე.

⁵⁴ იქვე.

⁵⁵ იქვე.

ტიტუციო სასამართლო კი მხოლოდ ამ ტიპის დავებს განიხილავს და დროშიც უფრო ეფექტურად ახორციელებს ამას.

6. ამერიკული მოდელის მიხედვით, სასამართლოს არ აქვს კანონის ძალადაკარგულად გამოცხადების უფლება, რაც თავისთავად აბსურდულიც შეიძლება იყოს. მაგალითად, აშშ-ის უზენაესი სასამართლო მხოლოდ აცხადებს, რომ ნორმა არის არაკონსტიტუციური, მას შეუძლია შეაჩეროს ამ ნორმის მოქმედება, აკრძალოს მისი გამოყენება სასამართლოების მიერ, მაგრამ ვერ აუქმებს მას. სასამართლომ უნდა მიმართოს კონგრესს ნორმის გაუქმების თხოვნით, რაც დროში განწელილი პროცესია და მთელი ამ ხნის განმავლობაში ნორმა განაგრძობს მოქმედებას, თუმცა იგი არ გამოიყენება.⁵⁶ ეს ეჭვის ქვეშ აყენებს საკონსტიტუციო კონტროლის ფუნქციას. თუ ნორმა მაინც უნდა გააუქმოს მისმა მიმღებმა ორგანომ, რა საჭიროა საერთო სასამართლოების ჩართვა მისი არაკონსტიტუციურად ცნობის პროცესში, რადგან კონგრესს უფლება აქვს შეცვალოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება ან ცვლილება შეიტანოს კანონში და ამგვარად, შესაბამისობაში მოიყვანოს იგი კონსტიტუციასთან.

7. ძირითადი უპირატესობა, რაც ევროპულ მოდელს გააჩნია, არის სამართალწარმოების მაღალი ხარისხის უფრო დიდი და რეალური ალბათობა. გაცილებით ეფექტურია მართლმსაჯულება, როდესაც იგი ხორციელდება სპეციალიზებული სასამართლოს მიერ და არ არის შეჯერებული ერთი ტიპის სასამართლო ორგანოს კომპეტენციის ფარგლებში. ეს იძლევა კონსტიტუციურსამართლებრივი კონფლიქტის უფრო დეტალურად და ამომწურავად შესწავლის შესაძლებლობას, რაც ნაკლებად წარმოსადგენია საერთო სასამართლოების პირობებში.

8. ევროპული მოდელის პირობებში გადაწყვეტილება საყოველთაო ხასიათს ატარებს. იგი არ არის შეზღუდული პირთა წრით და ვრცელდება ყველაზე და ყოველთვის, მანამ, სანამ განსხვავებული წესი არ დადგინდება. ამასთან, ნორმა პირდაპირ ცხადდება არაკონსტიტუციურად და დამატებით სხვა ორგანოსთვის მიმართვა აღარ არის საჭირო.

9. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა, როცა საერთო სასამართლოებში მოქმედებს ინსტანციურობის პრინციპი.⁵⁷

⁵⁶ იქვე.
⁵⁷ იქვე.

10. სპეციალიზებული, საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეები გაცილებით კომპეტენტურები არიან კონსტიტუციურობაზე დავების გადანყვეტის დროს, ვიდრე საერთო სასამართლოების მოსამართლეები, რომელთაც სხვა კატეგორიის უამრავი საქმე აქვთ განსახილველი პარალელურ რეიმში.

დადებითი და უარყოფითი მხარეების გამოვლენა ან თუნდაც, ჩვენი პირადი შეხედულება არანაირად არ აკნინებს რომელიმე მოდელს. როგორც აღვნიშნეთ, ორივე მათგანს საკმაოდ დიდი და თავისებური ისტორია აქვს, ისინი უკვე გამოცდილია. თუმცა მსოფლიო პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ახალგაზრდა დემოკრატიის ქვეყნები, სადაც საკონსტიტუციო კონტროლი ახალია და პირველად მკვიდრდება, არჩევანს მაინც საკონსტიტუციო კონტროლის სპეციალიზებულ ორგანოებზე აკეთებენ, რაც მათი გამოუცდელობით, საერთო სასამართლოების სისუსტიტა და დემოკრატიული ინსტიტუტების დამკვიდრების სურვილით არის განპირობებული.

4. რატომ არ მიიღო ევროპამ ამერიკული მოდელი?

რატომ არ მიიღო ევროპამ ამერიკული მოდელი? - ეს საკმაოდ საინტერესო კითხვაა და პასუხიც, შესაბამისად, მრავალფეროვანია. საკონსტიტუციო კონტროლის სამშობლოდ მაინც აშშ მიიჩნევა, თუმცა ევროპამ არ გაიზიარა მისი მოდელი და შექმნა თავისი, არსებითად განსხვავებული. რა მიზეზებით იყო ეს განპირობებული?

1. პირველი და უმთავრესი მიზეზი არის სრულიად განსხვავებული სამართლის სისტემები. მოგეხსენებათ, ამერიკა საერთო სამართლის ოჯახს მიეკუთვნება, სადაც პრიორიტეტი პრეცედენტულ სამართალს ენიჭება. ევროპაში კი ძირითადად დანერგილი სამართლის, რომანულ-გერმანული სამართლის სისტემა მოქმედებს, რომელიც სამართლის უპირველეს წყაროდ კანონს, მათ შორის კი უზენაესად კონსტიტუციას აღიარებს.⁵⁸ შესაბამისად, ვინაიდან კონსტიტუცია განსაკუთრებული და უმაღლესი მნიშვნელობის მქონე სამართლებრივი აქტია, საჭირო იყო მისი განსაკუთრებულად დაცვა, რაც ცალკე, სპეციალიზებულ ორგანოებს - ძირითადად, საკონსტიტუციო სასამართლოებს უნდა განეხორციელებინათ;

⁵⁸ მელქაძე ო., დვალი ბ., სასამართლო ხელისუფლება საზღვარგარეთის ქვეყნებში. თბილისი, 2000, 244.

2. მეორე მიზეზად, რამაც ხელი შეუწყო საკონსტიტუციო კონტროლის ევროპული მოდელის ჩამოყალიბებას, შესაძლოა მივიჩნიოთ კონტინენტური ევროპის საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა არაკომპეტენტურობა საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებაში. კაპელეტი აღნიშნავს, რომ „კონტინენტური ევროპის მოსამართლეები წარმოადგენენ სასამართლო უწყების ჩინოვნიკებს, რომელთაც არ შესწევთ კანონმდებლობაზე კონტროლის განხორციელების უნარი, რაც თავისი არსით ყოველთვის შემოქმედებით ხასიათს ატარებს და მათი ტრადიციული ფუნქციებიდან ყოველთვის გაცილებით შორს დგას“⁵⁹;

3. ევროპის მიერ ამერიკული მოდელის არგაზიარების ერთ ერთი საფუძველი გახდა მიდგომა მოსამართლეთა სპეციალიზაციის საკითხთან დაკავშირებით. თუ საერთო სამართლის ქვეყნებში საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება განუყოფელია საერთო სამართალწარმოებისგან, კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში არსებობს მოსამართლეთა სპეციალიზაციის ფართო სპექტრი.⁶⁰

მრავალი განსხვავების მიუხედავად, ორივე მოდელი საინტერესო, თავისებური და რაც მთავარია, გამოცდილია. დრომ აჩვენა, რომ ორივე მათგანი ძალიან კარგად მუშაობს.

საქართველოში საკონსტიტუციო კონტროლი ევროპული მოდელით ხორციელდება, გვაქვს ცალკე დამოუკიდებელი ორგანო - საკონსტიტუციო სასამართლო, რომელიც ფართო უფლებამოსილებებით არის აღჭურვილი და ეფექტურ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებას ახორციელებს. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციამ მნიშვნელოვანი გარანტიები შექმნა. ყოფილ პოსტსაბჭოთა სივრცეში საქართველო იმ მცირერიცხოვან სახელმწიფოთა რიცხვს მიეკუთვნება, სადაც მოქალაქე უფლებამოსილია საკუთარი კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად უშუალოდ მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს,

⁵⁹ იქვე, იხ. ციტირება: Cappelletti M. Judicial process in comparative perspective, L., 1982, 43; კვერენჩილაძე გ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და საკონსტიტუციო იუსტიციის მოდელები (ზოგიერთი თეორიული საკითხი), ხელნაწერზე უფლებით.

⁶⁰ კვერენჩილაძე გ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და საკონსტიტუციო იუსტიციის მოდელები (ზოგიერთი თეორიული საკითხი), ხელნაწერზე უფლებით.

რაც სახელმწიფოთა უმრავლესობაში არ არის გავრცელებული⁶¹.

დასკვნა

საკონსტიტუციო კონტროლი კონსტიტუციონალიზმის აუცილებელი და საინტერესო შემადგენელი ინსტიტუტია, რომელიც უზრუნველყოფს სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს ფუნქციონირებას. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება საკონსტიტუციო კონტროლის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური სახეა.

საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება, თავის მხრივ, წარმოადგენს ორი საწყისის - საკონსტიტუციო კონტროლისა და მართლმსაჯულების ფორმის სინთეზს, შენადნობს, რის შედეგადაც საქმე გვაქვს სახელმწიფო სახელისუფლო კონტროლის დამოუკიდებელ საქმიანობასთან, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების სპეციალიზებული ფორმით.

საკონსტიტუციო კონტროლის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა არის სხვადასხვა სამართლებრივი აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემოწმება და დარღვევების გამოვლენის შემთხვევაში სათანადო ზომების მიღება მათ აღმოსაფხვრელად⁶². სწორედ საკონსტიტუციო კონტროლის მეშვეობით ხდება კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა და ზოგადად, კონსტიტუციური რეჟიმის უზრუნველყოფა. კონსტიტუციის უზენაესობა კი სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპს წარმოადგენს.

საკონსტიტუციო კონტროლის მოდელს ნებისმიერი სახელმწიფო თავად ირჩევს, მისი სამართლის სიტემიდან, თუ პოლიტიკური რეჟიმიდან გამომდინარე. სწორედ ეს არის ამ ინსტიტუტის უნიკალურობა, რომ არსებული მოდელებიდან თითოეულ სახელმწიფოს შეუძლია აირჩიოს მისთვის სასურველი, ან შექმნას ახალი (მაგ., შერეული მოდელი). მთავარი პრინციპი არის ის, რომ კონსტიტუცია და კონსტიტუციური წესრიგი უნდა იყოს დაცული. თუმცა, ჩვენი აზრით, ევროპულ მოდელს გაცილებით მეტი დაცვის საშუალება გააჩნია. ეს განპირობებულია საკონსტიტუციო კონტროლის სპეციალიზებული ორგანოების შექმნით, რაც ხელს უწყობს დაცვის მაღალი სტანდარტის უზრუნველყოფას.

⁶¹ იქვე.

⁶² კახიანი გ, საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში - თეორია და კანონმდებლობის ანალიზი, თბილისი, 2011, 29.

სამართლებრივი ურთიერთობების განვითარება იწვევს შესაბამისი ახალი მონესრიგებისა და ნორმატიული აქტების მიღებას. ეს კი, თავის მხრივ, წარმოშობს ვარაუდს, რომ შესაძლოა აღნიშნული ახალი ნორმა წინააღმდეგობაში მოვიდეს კონსტიტუციასთან. ასეთი შემთხვევების პრევენციისა და აღმოფხვრის მიზნით აუცილებელია, რომ საკონსტიტუციო კონტროლი, როგორც ინსტიტუტი ვითარდებოდეს და სათანადო როლი ითამაშოს დემოკრატიული სახელმწიფოს აღმშენებლობაში.